

BONAVENTURA:

JE SVET VYTVORENÝ OD VEČNOSTI, ALEBO V ČASE?

*Spor o večnosť sveta sa vo svojej ostrosti mohol vykryštalizovať len v strete gréckej filozofie s jedným z monoteistických náboženstiev (judaizmus, kresťanstvo a islam), ktoré hlásali jeho stvorenosť, a teda konečnosť. Spor, do ktorého zasiahol aj Bonaventura, bol sprevádzaný prenikaním Aristotelových spisov o prírode a bohatej arabsko-židovskej spisby. Na latinskom Západe tento spor kulminoval v 13. storočí, no už predtým prebehol v porovnateľnej intenzite aj v arabskej a židovskej filozofii, takže latinskí autori mali bohaté zdroje inšpirácií, o ktoré mohli opierať svoju argumentáciu. Diskusia prebiehala medzi dvoma pólmi. Na jednej strane stála hrozba i podozrenie z herézy, pretože tvrdiť, že svet je večný, bolo i je v priamom protirečení s náboženskou vierou. Na druhej strane stála požiadavka vedeckosti, pretože téza o večnosti sveta sa dala podložiť racionálnymi argumentmi, ktoré spĺňali požiadavky Aristotelovho programu vedeckého poznania. Zdá sa, že tu ide o klasický prípad sporu medzi vedou/rozumom a vierou či medzi filozofiou a teológiou, ktorý by sme mohli označiť ako spor dvoch právd. Ani teológovia, ani filozofi však nepripúšťali možnosť existencie dvoch rovnocenných a vzájomne si protirečiacich právd. Kľúčové rozlíšenie, o ktoré sa opierali všetky diskutujúce strany daného sporu, bolo rozlíšenie medzi tým, čo je „pravdou jednoducho/absolútne“, a „pravdou v odvođenom zmysle slova/z istého aspektu“. To, ktorý z účastníkov uvedeného sporu pokladal nejaké tvrdenie za pravdivé absolútne, alebo odvodene, záviselo nielen od presvedčivosti argumentov, ale aj ich osobných preferencií a vyznania. Väčšina latinských stredovekých autorov – teológov (Albert Veľký, Tomáš Akvinský) a autorov – filozofov (Siger z Brabantu, Boethius z Dácie) – zastávala názor, že Aristoteles nemal pravdu v absolútnom zmysle slova, ale len z hľadiska jeho vlastných princípov, ktoré sa však najlepšie hodia na opis materiálneho sveta. Definitívne informácie o povahe a cieľi sveta však podáva viera. Špecifikum Bonaventurovho postoja spočíva v tom, že uvedené rozlíšenie síce pozná, ale má proti nemu určité výhrady. „Predsa niektorí noví hovoria, že Filozof to nikdy nemyslel a nechcel dokázať, totiž že svet vôbec nezačal, ale že nezačal cestou prirodzeného pohybu. Čo z toho je pravdivejšie, neviem. Viem len jedno, že ak tvrdil, že svet nezačal **prirodzene**, tvrdil pravdu a jeho argumenty získané z pohybu a času sú výstižné. No ak si myslel to, že svet nezačal **nijakým spôsobom**, tak sa zjavne mýlil, ako ukázali vyššie uvedené viaceré argumenty.“¹ Bonaventura totiž večnosť sveta „odmietal aj ako možnosť, zatiaľ čo Tomáš Akvinský ju odmietal na základe viery, ale pripúšťal jej neprotirečivosť, a teda logickú možnosť“.² Dôvod Bonaventurovho názoru spočíva v tom, že*

¹ Bonaventura (2016): Je svet stvorený od večnosti, alebo v čase? *Filozofia*, 71 (6), 494-502.

² Machula, T. (2003): Úvodná štúdia. In: Machula, T.: *De aeternitate mundi sv. Tomáše Akvinského v historické perspektíve*. Praha: Krystal OP, 25.

samotný ľudský rozum, ktorý nie je osvetlený a posilnený vierou, nie je dostatočným nástrojom na dosiahnutie pravdy. V celej svojej teologicko-filozofickej tvorbe Bonaventura uprednostňoval sapienciálny prístup pred strohým vedeckým prístupom: akcentoval hlavne vzorovú príčinu a praktické dôsledky teoretických poznatkov. No Bonaventurov postoj nie je iracionalistický, pretože aj napriek všetkým nedostatkom, ktoré ľudské racionálne poznanie má, je jedným zo stupňov nášho putovania do Boha.³ Na záver môžeme len dodať, že predkladaný Bonaventurov text je vhodné komplementárne čítať s dielkom Tomáša Akvinského O večnosti sveta, najmä na textových seminároch. Týmto spôsobom možno nielen objasniť kľúčové pojmy celej diskusie, napríklad aktuálne a potenciálne nekonečno, čas, večnosť, ale aj získať dejinnofilozofický prehľad o stredovekých diskusiách. Domnievam sa, že spor o večnosť sveta je vo svojej podstate – moderne povedané – prípadom problému demarkácie, ktorý možno rozvíjať viacerými smermi. Koncentrujú sa v ňom totiž diskusie o probléme a kompetencií medzi vedou a mimovedeckými faktormi ako sú dôvera/viera a hodnoty a vzáihu medzi nimi, o probléme miery podielu týchto mimovedeckých faktorov na samotnej tvorbe vedeckého poznani, či o ukotvenosti vedy v dobovom hodnotovom systéme a kontexte.*

Michal Chabada

Po druhé sa pýtame, či bol svet vytvorený v čase, alebo existuje od večnosti. A že nie v čase, sa dokazuje takto:

1. Dva argumenty vychádzajúce z pohybu

Prvý sa prejavuje takto: Pred každým pohybom a zmenou je pohyb prvého hýbateľa; no všetko, čo začína, začína pohybom alebo zmenou. Teda pred všetkým týmto, čo začína, je tento [prvý] pohyb. No tento pohyb nemohol byť skôr než on sám a ani skôr než jeho pohyblivé, teda začiatok je nemožný.

Vezmime prvú vetu a jej dôkaz je zřejmý takto: keďže vo filozofii jestvuje zásada, že „to, čo je dokonalé v každom druhu, je prv než nedokonalé“.⁴ No spomedzi všetkých druhov pohybov je miestny pohyb dokonalejší, pretože patrí úplnému súcnu,⁵ a spomedzi všetkých druhov miestnych pohybov je kruhový pohyb najrýchlejší a aj dokonalejší,⁶ no takýto pohyb patrí nebu: zaiste je najdokonalejší, teda prvý. Je zřejmé teda atď.

2. Podobne je to zřejmé cez nemožnosť. Všetko, čo vstupuje do bytia, vstupuje cez pohyb alebo zmenu; teda ak pohyb vstupuje do bytia, vstupuje cez pohyb alebo zmenu; a podobne sa naň pýtame: buď sa teda postupuje donekonečna, alebo treba prijať nejaký pohyb bez počiatku; ak pohyb, tak aj pohyblivé, teda aj svet.

---

*Poznámky pod čiarou 1 – 3 sú prekladateľove, ostatné sú súčasťou kritického vydania preloženého textu. Red.

³ Por. Bonaventura (2003): *Putování mysli do Boha*. Prel. C. V. Pospíšil. Praha: Krystal OP.

⁴ Aristoteles: *Fyzika VIII*, 9, 265a 22; *O nebi II*, 4, 286b 22.

⁵ Aristoteles: *Fyzika VIII*, 7, 260b 30. Schopnosť miestneho pohybu patrí veci až vtedy, keď prešla pohybmi ako vznik, zmena kvality a kvantity (rast).

⁶ Aristoteles: *Fyzika VIII*, 8 a 9; *O nebi II*, 4, 287a 25.

3. Podobne zrejmy dôkaz vychádza z času: Všetko, čo začína, buď začína okamžite, alebo v čase. Tak teda začína svet buď okamžite, alebo v čase. No pred každým časom jestvuje čas, aj pred každým okamihom je čas: teda čas je pred všetkými vecami, čo začali. No nemohol byť pred svetom a pohybom: teda svet nezačal. Prvá veta je zrejma sama zo seba. Druhá, totiž že pred všetkým časom je čas, je zrejma z nasledovného: Ak plynie, už predtým nevyhnutne plynul. – Podobne to, že pred každým okamihom je čas, je zrejme takto: čas je kruhovitá miera, ktorá prináleží pohybu a pohyblivému; no každý bod, čo je na kruhu, je zároveň jeho počiatok i koniec: teda každý okamih času je tak počiatkom budúcnosti, ako aj koncom minulosti,⁷ teda pred každým „teraz“ bola minulosť. Je to teda jasné atď.

4. Podobne cez nemožnosť. Čas je vytvorený buď v čase, alebo v okamihu. No nie v okamihu, keďže nie je v ňom, preto v čase. No v každom čase treba rozlíšiť „skôr“ a „neskôr“, aj minulosť, aj budúcnosť. Teda ak by bol čas vytvorený v čase, pred každým časom by bol čas; a to je nemožné, teda atď.

To sú argumenty Filozofa, ktoré sú vzaté zo strany (*ex parte*) samotného sveta.

5. Podobne iné argumenty filozofov vychádzajú zo strany (*ex parte*) vytvárajúcej príčiny; a všeobecne ich možno zúžiť na dva, z ktorých prvý je priamy, druhý dokazuje cez nemožnosť.

Prvý je tento: Ak je stanovená dostatočná a aktuálna príčina, je stanovený aj účinok.⁸ No Boh bol od večnosti dostatočnou a aktuálnou príčinou samotného sveta; teda atď.

Vyššia premisa je zrejma sama zo seba.

Nižšia je zrejma, totiž že Boh je dostatočná príčina, keďže nepotrebuje nič vonkajšie na stvorenie sveta, ale len moc, múdrosť a dobrotu. Tieto [vlastnosti] boli v Bohu najdokonalejším spôsobom od večnosti. Teda je zrejme, že od večnosti bol [ako príčina] dostávajúci.

Že je aj aktuálna [príčina – M. CH.], je zrejme takto: Boh je totiž čistý akt a je svojím chcením, ako hovorí Filozof;⁹ a svätí [Otcovia cirkvi – M. CH.] hovoria, že je svojou činnosťou:¹⁰ ostáva teda atď.

6. Podobne cez nemožnosť: Všetko to, čo začína pôsobiť alebo tvoriť, keď predtým netvorilo, prechádza z pokoja do činnosti. Ak teda Boh začína tvoriť svet, prechádza z pokoja do činnosti; no pri všetkom tomto jestvuje pokoj a zmena, prípadne možnosť zmeny. Teda u Boha jestvuje pokoj a možnosť zmeny. To však je proti jeho najvyššej добрote a proti jeho jednoduchosti. Teda to je nemožné. Bolo by rúhaním, keby sa to vpravilo o Bohu – a rovnako aj to, že svet začal.

To sú argumenty, ktoré komentátori a novší autori pridali k Aristotelovým argumentom alebo sa tieto na ne môžu previesť.

---

⁷ Aristoteles: Fyzika IV, 12, 222a 12; VIII, 1, 251b 19-26.

⁸ Avicenna: Metafyzika tract. IX, c. 1 (Avicenna latinus: Liber de Philosophia prima sive Scientia divina), V-X, ed. S. van Riet, Louvain/Leiden, 1980, s. 435.; Aristoteles: Fyzika II, 3, 195b 17.

⁹ Aristoteles: Metafyzika XII 6, 1071b 20; XII 7, 1072b 16.

¹⁰ Napr. Akvinský, T.: Sent. II, d. 1, q. 1, a. 5 ad 11; De pot. 3, 17 ad 30.

No v prospech opačnej mienky jestvujú argumenty vychádzajúce z viet, ktoré sú zrejmé zo seba, a to podľa rozumu a filozofie.

1. Prvý je tento: Je nemožné pridať niečo nekonečnému. To je jasné samo zo seba, pretože všetko, čo prijíma prídavok, sa zväčšuje. „Od nekonečného však nie je nič väčšie.“¹¹ No ak je svet bez počiatku, trval nekonečne, teda k jeho trvaniu nemožno nič pridať.

Je však jasné, že je to omyl, pretože každý deň sa pridáva jeden obrat neba k ďalšiemu, teda atď.

Ak povieš, že nekonečno sa vzťahuje len na minulosť, predsa je vzhlľadom na prítomnosť, ktorá je teraz, aktuálne len to, čo je konečné. A preto na tej strane na ktorej je aktuálne konečné, možno nájsť niečo väčšie. Naopak sa ukazuje, že v minulosti možno nájsť niečo väčšie. To je neomylná pravda – že ak je svet večný, je nekonečne mnoho obratov Slnka po jeho dráhe. A zasa jeden obrat Slnka si nevyhnutne vyžaduje dvanásť obratov samotného Mesiaca. Teda Mesiac má oveľa viac obratov než Slnko; a Slnko nekonečne veľa obratov. Teda možno nájsť nekonečné [veci] na tej strane, na ktorej sú nekonečné. To je však nemožné, teda atď.

2. Druhá veta je takáto: Je nemožné zoradiť nekonečne [veľa vecí].¹² Totiž celý poriadok vyteká z počiatku do stredu. Ak teda nejestvuje nič prvé, nejestvuje ani poriadok. No trvanie sveta čiže obraty neba, ak sú nekonečné, nemajú počiatok. Teda nemajú poriadok, teda jeden nie je skôr než druhý. No to je nepravdivé. Ostáva teda, že majú niečo prvé.

Ak by si tvrdil, že určovať poriadok je nevyhnutné len v tých veciach, ktoré sú usporiadané podľa poriadku kauzality, pretože v príčinách je nevyhnutný tento stav, pýtam sa, prečo nie aj pri iných veciach?

Okrem toho z tohto tu neunikneš. Totiž nikdy nejestvoval obrat neba bez toho, aby nejestvoval vznik živočicha zo živočicha. No je známe, že živočích je nasmerovaný na živočicha, z ktorého vzniká podľa poriadku príčiny. Teda ak podľa Filozofa a rozumu sa nevyhnutne treba zastaviť pri tých veciach, ktoré sú usporiadané podľa poriadku príčin, tak v prípade vzniku živočíchov treba nevyhnutne prijať prvého živočicha. A svet nebol bez živočíchov, teda atď.

3. Tretia veta je takáto: „Je nemožné prejsť všetky nekonečné veci.“¹³ No ak svet nezačal, jestvovalo nekonečne veľa obratov. Teda je nemožné ich prejsť. Preto bolo nemožné dospieť až k tomu (obratu), čo je teraz.

Ak by si aj tvrdil, že sa cez ne neprešlo, pretože žiaden nebol prvý, alebo že sa cez ne mohlo celkom dobre prejsť v nekonečnom čase, tomuto neunikneš. Spýtam sa ťa totiž, či nejaký obrat predchádzal dnešný v nekonečnej vzdialenosti, alebo nijaký.

Ak nijaký, tak všetky sú od terajšieho v konečnej vzdialenosti, teda všetky sú konečné a majú počiatok.

---

¹¹ Aristoteles: O nebi I, 12, 283a 9.

¹² Aristoteles: Fyzika VIII, 5, 256a 18; Metafyzika XI, 10, 1067a 27. Pojmy ako začiatok, stred, koniec sú základné z hľadiska predstavy poriadku. No na nekonečno ich nemožno aplikovať. [M. CH.]

¹³ Aristoteles: Druhé analytiky I, 3, 72b 10; Metafyzika XI, 10, 1066a 35; O nebi I, 5, 272a 3, 28.

Ak je nejaký v nekonečnej vzdialenosti, tak sa pýtam na obrat, ktorý nasleduje bezprostredne po ňom, či aj ten je v nekonečnej vzdialenosti. Ak nie, tak ani tamten, pretože medzi nimi je konečná vzdialenosť. No ak je v nekonečnej vzdialenosti, pýtam sa podobne na tretí, štvrtý obrat – a tak donekonečna. Teda nie je o nič vzdialenejší od tohto jedného než od iného. Teda jeden nie je skôr než druhý. Teda všetky sú zároveň.

4. Štvrtá veta je takáto: Je nemožné, aby sa nekonečne veľa vecí chápalo konečnou silou.¹⁴ No ak svet nezačal, od konečnej sily sa chápe nekonečne veľa vecí. Teda atď.

Dôkaz vyššej premisy je zrejmy sám osebe.

Nižšia premisa sa dokazuje takto: Predpokladám, že iba Boh má aktuálne nekonečnú silu a všetko ostatné má konečnú silu. Zároveň predpokladám, že pohyb neba nikdy nejestvoval bez stvorenej duchovnej podstaty, ktorá ho buď spôsobila, alebo prinajmenšom spoznala. Nakoniec predpokladám aj to, že duchovná podstata nič nezabúda.

Ak teda nejaká duchovná podstata konečnej sily bola zároveň s nebom, nejestvoval nijaký obrat neba, ktorý by nepoznala alebo zabudla. Teda poznáva všetko aktuálne. No bolo ich nekonečne veľa, teda nejaká duchovná podstata konečnej sily zároveň uchopuje to, čoho je nekonečne veľa.

Ak by si tvrdil – čo nie je nevhodné – že skrze jednu jedinú podobu poznáva všetky obraty toho istého druhu a sú úplne rovnaké, tak sa namieta, že nepoznala len obraty, ale aj ich účinky. A jestvuje nekonečne veľa rôznych a rozdielnych účinkov. Je zrejme teda atď.

5. Piata je takáto: Je nemožné, aby nekonečne veľa vecí bolo zároveň.¹⁵ No ak je svet večný bez počiatku, keďže nejestvoval bez človeka – kvôli človeku totiž je nejakým spôsobom všetko ostatné – a človek trvá konečný čas, teda bolo nekonečne veľa ľudí. No koľko bolo ľudí, toľko rozumových duší, tak bolo nekonečne veľa duší. No koľko bolo duší, toľko ich aj jestvuje, pretože duše sú formy, ktoré nemôžu zaniknúť. Teda jestvuje nekonečne veľa duší.

Ak by si ty proti tomu namietal, že jestvuje kolobeh duší¹⁶ alebo že jestvuje jedna duša vo všetkých ľuďoch, tak to prvé je omyl vo filozofii, pretože, ako chce Filozof, „vlastný akt je vo vlastnej látke“.¹⁷ Preto duša, ktorá je dokonalosťou jedného, nemôže byť dokonalosťou druhého, a to aj podľa Filozofa.

To druhé je ešte väčší omyl, pretože je omnoho nepravdepodobnejšie, že jedna duša patrí všetkým.

6. Posledný argument k tomu je tento: Je nemožné, aby to, čo má bytie po nebytí, bolo večné, pretože to implikuje protirečenie. No svet má bytie po nebytí. Teda je nemožné, aby bol večný. To, že má bytie po nebytí, sa však dokazuje takto:

Všetko, čo má svoje bytie od niečoho podstatne odlišného, je ním vytvárané z ničoho. No svet má svoje bytie úplne od Boha, teda svet je z ničoho. No nie z mate-

¹⁴ Aristoteles: Fyzika VIII, 10, 266a 24.

¹⁵ Aristoteles: Fyzika II, 2, 194a 34; Politika I, 8, 1256b 22.

¹⁶ Augustinus, A.: O Božej obci XII, c. 21.

¹⁷ Aristoteles: O duši II, 2, 414a 25-27.

riálneho nič, ale podľa pôvodu. Je zrejme, že všetko, čo je úplne tvorené tým, čo sa odlišuje esenciou, má bytie z ničoho. Lebo to, čo je úplne tvorené, je tvorené podľa látky a formy. No látka nemá nič, z čoho by bola vytvorená, pretože nie je z Boha. Teda je jasné, že je z ničoho.

Nižšia premisa, totiž že svet bol úplne vytvorený Bohom, je však zrejma z inej otázky.

[Záver]

Ak sa tvrdí, že všetky veci boli stvorené z ničoho, natíska sa povedať, že svet je večný alebo že bol vytvorený od večnosti.

Odpovedám:

Treba povedať, že tvrdenie, že svet je večný čiže vytvorený od večnosti, je úplne proti pravde i rozumu aj za predpokladu, že všetky veci vznikli z ničoho. Dokazuje to aj posledný argument. A to tak veľmi proti rozumu, že by som rád veril, že nijaký z filozofov, akokoľvek by bol slabého rozumu, by to mohol tvrdiť. Lebo to samo osebe implikuje zjavné protirečenie.

No tvrdiť, že svet je večný, ak sa predpokladá večnosť látky, sa zdá byť rozumnejšie a pochopiteľnejšie, a to na základe dvoch príkladov.

Vychádzanie vecí sveta z Boha sa deje na spôsob stopy. A ak by noha bola večná, aj prach, v ktorom sa tvorí stopa, by bol večný. Nič by neprekážalo myslieť si, že stopa je s nohou súvečná, a predsa by stopa pochádzala od nohy.¹⁸ Podľa tohto spôsobu: ak by látka čiže potenciálny princíp bol súvečný s pôvodcom, čo by bránilo tomu, aby stopa bola zo svojej strany večná? – Ukazuje sa, že je to v zhode.

Ešte druhý rozumový príklad. Stvorenie vychádza z Boha ako tieň, Syn ako lesk. Len čo je tu svetlo, je tu hneď aj lesk a hneď aj tieň, ak sa svetlu postaví tmavý predmet. Ak je teda látka súvečná s pôvodcom ako tmavý predmet, tak sa javí ako rozumné prijímať Syna, ktorý je leskom Otca, ako súvečného. Tak sa zdá byť rozumné, aby stvorenia, čiže svet, ktorý je tieňom najvyššieho svetla, boli večné. To je rozumnejšie než opak, totiž že látka bola večne nedokonalá, teda bez formy a Božieho vplyvu, ako to prijímali niektorí z filozofov.¹⁹ A je to o to rozumnejšie, že aj ten najvznešenejší spomedzi filozofov – Aristoteles – podľa toho, čo doňho vložili Otcovia, ako ho komentátori vyložili a jeho slová rozšírili, upadol do tohto omylu.

Predsa niektorí noví hovoria, že Filozof to nikdy nemyslel a nechcel dokázať, totiž že svet vôbec nezačal, ale že nezačal prirodzeným pohybom.

Čo z toho je pravdivejšie, neviem. Viem len jedno, že ak tvrdil, že svet nezačal *prirodzene*, tvrdil pravdu a jeho argumenty získané z pohybu a času sú výstižné. No ak si myslel, že svet nezačal *nijakým spôsobom*, tak sa zjavne mýlil, ako ukázali viaceré uvedené argumenty.

A aby sa vyhol protirečeniu, musel prijať, že svet buď nebol stvorený, alebo nebol stvorený z ničoho. Aby sa vyhol aktuálnemu nekonečnu, bolo treba prijať buď zánik ro-

¹⁸ Augustinus, A.: O Božej obci X, c. 31.

¹⁹ Platón: Timaios 30a.

zumovej duše, alebo jej jednotu, alebo jej kolobeh, a tak zrušiť blaženosť. Preto má tento omyl zlý začiatok, ako aj najhorší koniec.

1. Ako prvé sa namieta proti pohybu, že jestvuje prvý spomedzi všetkých pohybov a zmien, pretože je najdokonalejší. K tomu treba povedať, že keď sa hovorí o *prírodných* pohyboch a zmenách, hovorí pravdu a proti tomu sa nenamieta nič. No ak sa hovorí o *nadprírodzenej* zmene, pomocou ktorej samotné hýbateľné vstúpilo do bytia, nemá pravdu. Lebo táto zmena predchádza všetko stvorené, a tak aj prvé hýbateľné, a tým aj jeho pohyb.

2. K námietke „Každý pohyb vstupuje do bytia skrze pohyb“ treba povedať, že pohyb nevstupuje do bytia *osebe*, ani *v sebe*, ale *s iným* a *v inom*. A keďže Boh v tom istom okamihu stvoril hýbateľné a ako hýbateľ zapôsobil na hýbateľné, tak stvoril pohyb spolu s hýbateľným.

Ak sa pýtaš na to stvorenie, treba povedať, tu treba zastať tak, ako v prípade prvých princípov. Nižšie to bude objasnené lepšie.²⁰

3. K tretej námietke „O teraz v čase atď.“ treba povedať, že ak možno na kruhu určiť bod dvojakým spôsobom, totiž keď sa kreslí, alebo potom, čo bol nakreslený, tak potom, čo bol nakreslený, možno stanoviť a určiť prvý bod. Ak už však jestvuje, nemožno stanoviť prvý. Tak to možno uchopiť teraz v čase dvojako. Aj vo vzniku času bolo prvé teraz, pred ktorým nebolo nič iné. A to bol počiatok času, v ktorom, ako sa hovorí, bolo všetko stvorené.

Ak hovoríme o čase a o tom „teraz“ potom, čo bolo stvorené, tak platí, že je koncom minulosti a správa sa ako kruh. No takýmto spôsobom v už vytvorenom čase veci ešte nejestvovali. A tak je zrejmé, že argumenty Filozofa nepridávajú k tomuto záveru vôbec nič.

A keď sa hovorí, že pred všetkým časom je čas, tak je to pravda, ak sa prijme delenie vo vnútri časového úseku, nie však vtedy, ak sa mimo času postupuje k niečomu skoršiemu.

4. K námietkam ohľadom času – kedy začal – treba povedať, že začal vo svojom počiatku. Počiatok času je však okamih alebo teraz, a tak začal v okamihu. A onen argument „Nebol v okamihu, teda ani v okamihu nezačal“ neplatí, lebo po sebe nasledujúce súcna nie sú vo svojom začiatku.

Možno to povedať aj inak, pretože o čase sa hovorí dvojako: buď podľa *esencie*, alebo podľa *bytia*. Ak podľa *esencie*, tak teraz je celou esenciou času a ten začal s pohyblivou vecou. Nie v nejakom inom teraz, ale v sebe samom, pretože pri prvých veciach sa treba zastaviť.²¹ Preto nemal nijakú inú mieru.

Ak podľa *bytia*, tak začal s pohybom zmeny, t. j. nezačal skrze stvorenie, ale skôr skrze zmenu samotných premenlivých vecí, zvlášť skrze zmenu prvej hýbateľnej veci.²²

5. K námietke ohľadom dostatočnosti a aktuálnosti príčiny treba povedať, že príčina je *dostatočná* dvojakým spôsobom: buď pôsobí prirodzene, alebo skrze vôľu a rozum.

Ak pôsobí prirodzene, tak niečo vytvára hneď vtedy, keď je.

---

²⁰ Bonaventura: Sent. II, d. 1, p. 1, a. 3.

²¹ Aristoteles: Fyzika VIII, 5, 257a 6, 26.

²² Aristoteles: Fyzika IV, 11, 219b 1-10.

Ak pôsobí skrze vôľu, hoci je dostačujúca, nemusí pôsobiť hneď vtedy, keď je. Pôsobí totiž podľa múdrosti a rozvahy, a tak zohľadňuje primeranosť. Keďže sa teda prirodzenosti samotného stvorenia nehodila večnosť, ani sa nepatrilo, aby Boh udelil niečomu taký prevznešený stav, tak Božia vôľa, ktorá pôsobí podľa múdrosti, stvorila nie od večnosti, ale v čase. Lebo ako stvoril, tak uspôsobil, a tak aj chcel. Totiž od večnosti chcel stvoriť vtedy, keď stvoril. Tak ako *teraz* chcem *zajtra* počúvať omšu.

Tak je zrejmé, že dostatočnosť nie je nútiacim dôvodom.

Niečo podobné treba povedať o *aktualite*: že príčina môže byť v akte dvoma spôsobmi: buď v sebe, ako keď poviem „Slnko svieti“, alebo v účinku, ako keď poviem „Slnko osvecuje“.

Prvým spôsobom bol Boh vždy v akte, pretože sám je čistým aktom, a niet v ňom prímеси možnosti. Iným spôsobom nie je vždy v akte, lebo nebol vždy tvoriaci.

6. Nakoniec sa namieta: Ak sa z netvoriaceho [Boha – M. CH.] stal tvoriaci, tak sa zmenil zo stavu pokoja do stavu činnosti. Na to treba povedať, že jestvuje činiteľ takého druhu, že sa mu činnosť a vytváranie pridávajú ako niečo dodatočné. Takýto činiteľ sa nejakým spôsobom mení, keď sa z nečinného stáva činným. A v takom jestvuje pred činnosťou pokoj a v činnosti sa pridáva nazeranie.

Je aj iný činiteľ, ktorý jestvuje svojou činnosťou. A k takému sa vôbec nič nepridáva, keď tvorí, ani v ňom nevzniká niečo, čo v ňom predtým nebolo. A taký ani v činnosti neprijíma nazeranie, ani z nečinnosti nie je v pokoji, ani sa z netvoriaceho nestáva tvoriaci, keď sa mení zo stavu pokoja do činnosti.

Takým je však Boh, a to aj podľa filozofov, ktorý prijímali Boha ako absolútne jednoduchého.

Je teda jasné, že ich argument je nerozvážny. Ak by totiž mal veci stvoriť od večnosti len preto, aby sa vyhol nečinnosti, tak by *bez vecí* nebol dokonalým dobrom. A preto ani *s vecami*, pretože to, čo je najdokonalejšie, je dokonalé v sebe.

Znova teda, ak by v dôsledku nemennosti mali byť veci od večnosti, nemohol by teraz nanovo nič vytvoriť. Aký by to bol teda Boh, ktorý by teraz osebe nič nemohol? Tieto všetky veci poukazujú skôr na nerozvážnosť než na filozofiu alebo nejaký rozum.

Ak sa pýtaš, ako možno pochopiť, že Boh pôsobí skrze seba samého, a predsa začína pôsobiť, tak treba povedať, že hoci to nemožno v dôsledku obrazotvornosti, ktorá sa s tým viaže, úplne pochopiť, možno sa o tom presvedčiť pomocou nevyhnutného argumentu. A ak sa niekto odťahuje od zmyslov, aby nahliadol rozumom pochopiteľné veci, nejakým spôsobom ich bude aj vnímať.

Ak sa totiž niekto pýta, či anjel môže urobiť hrniec z hliny alebo hodiť kameňom, hoci nemá ruky, odpovedám, že môže. Lebo len svojou silou bez orgánu môže to, čo duša môže s telom a jeho časťami. Ak teda anjel v dôsledku svojej jednoduchosti a dokonalosti tak prevyšuje človeka, že bez sprostredkujúceho orgánu môže urobiť to, na čo človek nevyhnutne potrebuje orgán, môže aj skrze jedno urobiť to, na čo človek potrebuje viaceré veci. Tým skôr to potom môže Boh, ktorý je na vrchole celej jednoduchosti a dokonalosti, bez prostredníctva príkazu svojej vôle, ktorá nie je nič iné než on sám, vytvoriť všetko, a pritom v tvorení ostať bez zmeny! Takto je možné priviesť človeka k tomu, aby to pochopil.

Ešte dokonalejšie to pochopí ten, kto toto obidvoje môže pozorovať vo svojom pôvodcovi, totiž ten, čo je najdokonalejší a najjednoduchší. Keďže je najdokonalejší, pripisuje sa mu všetko, čo patrí k dokonalosti. Keďže je najjednoduchší, nevnáša sa doňho nijaká rozdielnosť, a na základe toho nijaká zmena či premenlivosť. Preto „dáva pohyb ten, ktorý ostáva nemenný.“²³

Z latinského kritického vydania S. BONAVENTURAE OPERA OMNIA, Sent. II, d. 1, p. 1, a. 1, q. 2. Tomus II, Quaracchi 1885, s. 19-24 preložil Michal Chabada.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0510.

---

²³ Boethius: Útecha filozofie III, b. 9, r. 3.